

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Тілея
Науковий вісник
збірник наукових праць

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 118 (№ 3)

Київ – 2017

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**Фахове видання**

з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
 № 747 від 13 липня 2015 р., з історичних наук наказом МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р. (перереєстрація)

Свідцтво про державну реєстрацію (перереєстрацію) друкованого засобу
 масової інформації: серія KB № 19946 – 9746 ПР від 31 травня 2013 року

Друкється за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
 (протокол № 03 від 23 лютого 2017 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 17.03.23 від 23 лютого 2017 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія). РИНЦ (Росія).

Шеф-редактор:

Андрущенко В. П.,
 д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України,
 акад. НАПН України
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М.,
 д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Акопян В. Г.,
 д-р філос. наук, ст.н.с. (Україна, Київ)
Кивлюк О. П., д-р філос. наук, ст.н.с.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І.,
 д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)

Відповідальний секретар:

Халамендик В. Б.,
 д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф.,
 член – кор. НАН України, акад. НАПН України
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України
 (Україна, Київ)
Мирзаханян Р. д-р іст. наук, проф. (Вірменія, Єреван)
Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф., член-кор. НАН України
 (Україна, Київ)
Панчук М. І. д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України
 (Україна, Київ)
Степико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія:**З історичних наук:**

Войцехівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Дробот І. І., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лазько Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Лисак В. Ф., д-р іст. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Старобільськ)

Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Сушко О. О., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шановал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

З філософських наук:

Абасов А. С., д-р філос. наук, професор (Азербайджан, Баку)
Базалук О. О., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Бех В. П., д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Воронкова В. Г., д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимова Е. М., д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Г. А., д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Жадько В. О., д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жижко Т. А., д-р філос. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Купецал С. В., д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)
Миколайчук А., д-р філос. наук, проф. (Польща, Познань)
Онїпко О. Ф., д-р техн. наук, проф. (Україна, Київ)
Свириденко Д. Б., д-р філос. наук, доц.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Терещиць С. О., д-р філос. наук, доц.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Тецлав С., д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Яшанов С. М., д-р пед. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

З політичних наук:

Андрусин Б. І., д-р іст. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Андрюкайтене Р. д-р PhD соціальних наук (менеджмент),
 (Литва, Маріямполь)
Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варзар І. М., д-р політ. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Войналович В. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Картунов О. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Кізіма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д-р філос. наук, проф. (Польща, Ченстохов)
Лапина С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Макаренко Л. Л., д-р пед. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остапенко М. А., д-р політ. наук, проф.
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Римаренко С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Срогошу Т., д-р філос. наук, проф. (Польща, Ченстохов)

Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2017. – Вип. 118 (3). – 372 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

© Редакційна колегія, 2017

© Автори статей, 2017

© Національний педагогічний університет
 імені М. П. Драгоманова, 2017

© ВГО Українська академія наук, 2017

of teachers and students of higher educational institutions of the world order and their evaluation of developments in the international arena; as well as to identify meaningful participation of teachers in the «cold war».

Keywords: Every-day life, international politics, caricature, higher pedagogical school, de-Stalinization.

* * *

УДК 634.8:930.24

Малащук О. С.,

кандидат економічних наук, доцент, перший проректор, Одеський державний аграрний університет; докторант Національної сільськогосподарської бібліотеки НААН України (Україна, Одеса), malashchuk@yandex.ua

СТАН ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Розкрито стан виноградарства України на початку ХХ ст. Дослідження базуються на працях Виноробної станції російських виноградарів і виноробіт 1910–1914 рр., за результати яких була складена «Карта виноградників Російської імперії» у 1914 р. Вивчено умови виноградарства та виноробства губерній Російської імперії на території сучасної України, подано стислу характеристику розвитку галузі на початку ХХ ст., а також узагальнено статистичні дані площ виноградних насаджень в розрізі губерній станом на 1914 р. (до початку Першої світової війни). У висновках визначено основні фактори розвитку виноградарства досліджуваного періоду.

Ключові слова: виноградарство, виноробство, шкідники і хвороби винограду, сортимент винограду, Виноробна станція російських виноградарів і виноробіт.

Виноградарство та виноробство в Україні завжди були важливими видами економічної діяльності. Однак динамічні зміни соціально-економічної ситуації в країні свідчать про необхідність подальшого вивчення та пошуку шляхів вирішення проблем, які стримують розвиток цих суб'єктів господарської діяльності. А для цього необхідно використовувати базисні знання з культури винограду, спираючись на багатовікові традиції його вирощування в країні, використовуючи історичний досвід.

Вивчення стану розвитку та становлення виноградарства в Україні на початку ХХ ст. досі не було предметом спеціальних досліджень і потребує комплексного вивчення. Ця тема частково знайшла своє відображення в працях журналу «Вісник виноробства» за 1914–1917 рр. [5; 7; 9–15].

Метою написання статті є відстеження регіональної специфіки галузі виноградарства України та дослідження стану її розвитку на початку ХХ століття.

На території сучасної України станом на 1897 р. нараховувалось 11 губерній: Бессарабська з кількістю осіб 817 053, Волинська – 2989 482, Подільська – 3018 299, Катеринославська – 2113 674, Київська – 3559 229, Курська – 164 133, Полтавська – 2778 151, Таврійська – 1447 790, Харківська – 2492 316, Херсонська – 2733 612, Чернігівська – 1662 541 осіб. Крім перерахованих губерній на території сучасної України частково розташовувались: Мінська губернія (незначна частина Пінського повіту, а території сходу сучасних Донецької та Луганської областей раніше розташовувались в Облесті Війська Донського – західні частини Таганрозького та Донецького повітів [3]. Виноградарство в Російській імперії на території сучасної України, за даними Виноробної станції російських виноградарів і виноробіт (нині – ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. С. Таїрова») [14], в 1914 р. було розповсюджене в 6–ти губерніях: Бессарабській, Херсонській, Подільській, Катеринославській, Київській та Таврійській. За даними Комітетів виноградарства і

виноробства станом на 1914 р. нараховувалось 56641 дес. виноградних насаджень, розподіл яких по губерніях і повітах приведений в таблиці 1.

Примітка. Дані таблиці підготовлені за матеріалами [5] та розрахунками автора.

Під культурою виноградної лози в Російській імперії, за даними Одеської Виноробної Станції, яка видала в 1914 р. карту виноградних районів, нараховувалось 232000 дес. землі (за іншими джерелами – до 250000 і навіть 300000 дес., з яких щорічно отримували до 40–50 млн. пудів винограду і трохи менше відер вина [14]. Тобто, на території України було розміщено 24,4% площ виноградників від загальної їх площі всієї Російської імперії.

Виноградарство Бессарабії. В Бессарабії на початку ХХ ст. культура винограду була найбільш розповсюджена в південних і центральних повітах, значно менше – в північних, де клімат недостатньо сприятливий для виноградних насаджень. Велика кількість виноградників (майже 9/10) належала дрібним власникам – селянам, у яких культура лози, завдяки заходах уряду Російської імперії та зусиллям Земства, значно піднялась.

Такі заходи, як масова виписка щеплених лоз із–за кордону, полегшення процедури отримання посадкового матеріалу із земських розсадників, виписка і розповсюдження ліків для виноградників серед населення, проведення курсів з виноградарства і виноробства Комітетом Виноробної Станції руських виноградарів та виноробіт, заохочення кустарного виробництва щеплень, проведення дрібних місцевих сільськогосподарських виставок та інше вплинуло позитивно на розвиток виноградарства. Вирішальну роль у відновленні та розвитку бессарабського виноградарства відіграли створені Комітети виноградарства і виноробства, які в силу різних обставин розвинули найбільшу інтенсивну діяльність в цій галузі [5].

Що стосується розвитку виноградарства на території сучасної території України, М. Баллас, вивчивши умови виробництва винограду в Бессарабській, Херсонській, Подільській, Катеринославській губерніях, писав, що найбільш сприятливими кліматичні та ґрунтові умови для заняття виноробною галуззю господарства із всіх губерній, які входять в склад південного району Російської імперії є Бессарабія [2].

Площі, зайняті в Бессарабії виноградниками, були одними із найбільших в Росії. Так, в 1900 р. із 238,3 тис. дес. виноградних насаджень держави на долю Туркестану припадало 21,5 тис., Закавказ'я – 101,3 тис., Передкавказ'я – 16,2 тис., Донської і Астраханської областей – 4,3 тис., Криму – 6,9 тис., Новоросії – 13,9 тис., Бессарабії – 74,2 тис. десятин (31%) [8, с. 172]. Це пояснювалось низкою причин, серед яких важливе значення мав природний фактор.

Найбільш важливим виноградарським центром Бессарабської губернії був Акерманський повіт, далі: Придністров'я, підвищена частина Бендерського повіту, середня частина Кишинівського повіту і окремі території Ізмаїльського та Оргівського повітів, за виключенням крайньої півночі, де культура виноградної лози була слабо розвинута.

На початку ХХ ст. майже всі нові виноградники Бессарабії закладались на плантажі та раціонально оброблялись. Правда, подекуди можна було зустріти виноградники з міжрядковою культурою, але більшість

Таблиця 1

Площі виноградних насаджень Російської імперії (на території сучасної України) станом на 1914 р.

Повіти	Загальна площа повіту (в десятинах)	Площа виноградників	
		десятинах	%
<i>Бессарабська губернія</i>			
Акерманський	73294	13556	1,85
Ізмаїльський	758438	2230	0,29
Хотинський	364781	0154	0,04
Всього	1856159	15940	
Середній, %			0,85
<i>Херсонська губернія</i>			
Тираспольський	656344	15162	2,31
Одеський	892427	5453	0,61
Ананьївський	824979	767	0,09
Херсонський	1335104	554	0,04
Єлисаветградський	1454375	48	0,003
Олександрійський	897979	40	0,004
Всього	6061208	22024	
Середній, %			0,36
<i>Таврійська губернія (Крим)</i>			
Феодосійський	646280	3700	0,57
Ялтинський	125604	3200	2,55
Дніпровський	1187635	3000	0,25
Бердянський	802292	1730	0,22
Мелітопольський	1221812	1400	0,11
Сімферопольський	460451	1050	0,23
Перекопський	532490	230	0,04
Євпаторівський	525020	170	0,03
Всього	5501584	14480	
Середній, %			0,26
<i>Подільська губернія</i>			
Балтський	710885	1052	0,15
Ямпільський	331156	972	0,29
Ольгопольський	259699	632	0,24
Проскорівський	366865	575	0,16
Могилевський	251354	181	0,07
Гайсинський	309666	50	0,02
Ново-Ошицький	246312	37	0,02
Кам'янець-Подільський	263990	32	0,01
Летичівський	247052	1	0,0004
Вінницький	272844	1	0,0004
Всього	3260093	3533	
Середній, %			0,11
<i>Катеринославська губернія</i>			
Маріупольський	250000	347	0,14
Катеринославський	688687	200	0,03
Олександрівський	934063	23	0,002
Верхньодніпровський	642135	14	0,002
Новомосковський	597844	8	0,001
Павлоградський	806927	8	0,001
Бахмутський	844375	3	0,0004
Всього	4764031	603	
Середній, %			0,01
<i>Київська губернія</i>			
Київська губернія	4650833	60	
Всього	4650833	60	
Середній, %			0,001

їх витримувалась відповідно до вимог сучасної на той час техніки. На зиму майже по всій території Бессарабії виноградники закривались; обрізка куща велась та була названа бессарабською чи молдавською; виноград вирощувався на кілках, а в окремих місцях – на шпалерах.

Що стосується сортименту лоз, то із місцевих сортів найбільш розповсюджені були: Альба мустоз, Плавай, Сгігарда альба, Пасаряська альба, Брумарія, Окю боулуй, Варатик, Корна альба, Франкуша, Няграрара, Поама нягра батута, Франкуша нягра, Каушанський і багато інших. Із європейських сортів були розповсюджені: Шасла, Рислінг, Гаме, Сенсо, Аліготе, Кабарне, Мускати та інші.

Серед шкідників виноградної лози в Бессарабії була звичайно філоксера, далі – хвороба мільдю, з якою приходилось боротися майже по всій території. Крім того подекуди зустрічалась двохрічна листоверка та інші паразити, які не наносили суттєвої шкоди виноградарям.

Виноробство було поставлено, в загальному, достатньо низько. Витримка вина практикувалась порівняно рідко, і в багатьох місцях вино по закінченню бродіння, і навіть скоріше, попадало в руки скупників. У більш крупних господарів–селян були дробарки, преси та інше. Ще краще налагоджена справа була у крупних господарствах, де вже застосовувались удосконалені машини.

Величезної шкоди, яке гальмувало виноробство була фальсифікація вина, яка отримала особливе розповсюдження в південно–західній частині Бессарабії.

Виноградарство Херсонської губернії. Біля 90% всієї площі виноградників Херсонської губернії належала дрібним власникам: селянам та німецьким і болгарським колоністам. Найбільш сприятливі умови виноградарства мало в Тираспольському і Одеському повітах, де воно вже давно було розвинуте, не дивлячись на появу в межах губернії філоксери.

Приватні власники, в загальному мали виноградники досить невеликих розмірів: в 1/8 – 10 десятин. Деякі земства віддавали землі в оренду за мінімальними цінами для висадки винограду. Прийоми культури в частині губернії, яка примикає до Бессарабії, не відрізнялась від бессарабських; але в інших місцях виноградарство велось дещо інше.

Обробка ґрунту під нові виноградники практикувалась глибокою оранкою чи плантажем. Посадку проводили однолітніми саджанцями, на пісках – не щеплені, а інших ґрунтах – щепленими на філоксеростійких підщепках. В межах губернії більшість виноградних насаджень – на своїх коріннях, але це старі посадки, нові ж розводились на американських підщепках. Посадка лоз рядкова, при якій відстань між кущами 2–2½; на десятину припадало 3600 – 3800 кущів [6]. В приватних господарствах була прийнята чашоподібна і шпалерна форма кущів по Гюйо на два рукави, у селян ж – в основному бессарабська.

Формування кущів починалось з другого року. Міжрядна культура практикувалась лише у селян, причому далеко не у всіх. Серед виноградних сортів в Херсонській губернії найбільш розповсюджені на той час були: Шасла, Рислінг, Кабарне, Чауш, Піно, Мадлен Анжевін, Серексія, Португізер, Альварна, Плавай, Батута нягра (Чорний битий), Ізабела та інші.

Із грибкових хвороб виноградної лози в Херсонській губернії особливо була розповсюджена по всій губернії мільдю, яка наносила в окремі роки величезних збитків; значно рідше спостерігався оїдіум та інші грибки.

Із шкідників–паразитів найбільшої шкоди звичайно приносила філоксера; зустрічалась також бронзівка, кравчик, капустянка, мармуровий хрущ та інші.

Виготовлення вина в Херсонській губернії, в більшості випадків, практикувалось за загальноприйнятими способами: раціональні прийоми виробництва вина все більш і більш застосовувались серед місцевих виноробів (найбільше господарство заведене князем П. Н. Трубецьким в Козацьке на Дніпрі). Селянам, які не в змозі придбати виноробні машини, брали в користування їх у земства чи селянських сільськогосподарських товариств на пільгових умовах [7]. Велика допомога виноградарям і виноробам в цей час була з боку Виноробної станції руських виноградарів і виноробів, яка на своїй науково–дослідній установі біля Одеси (на Сухому лимані) розмістила зразкове господарство, а в м. Одеса постійно організовувала виставки, курси виноградарства і виноробства та інші заходи.

Таврійська губернія (Крим). Визначна і неординарна роль в становленні та розвитку виноградарства і виноробства України належить Криму. Це – унікальне місце для вирощування винограду завдяки географічному положенню та наявності численних сприятливих різноманітних мікрокліматичних зон. Найбільш вагомий внесок у розвиток кримського виноградарства зробили створений у 1812 р. поблизу Ялти Нікітський ботанічний сад та заснований при ньому в 1828 р. Магарачський заклад виноградарства та виноробства.

Виноградарство в 1914 р. найбільшого розквіту набувало в Ялтинському повіті: тут знаходились найкращі виноградники і вироблялось найбільше за якістю вино. Найчастіше застосовувався плантажний обробіток під виноградники; кущі висаджувались в правильному порядку, обрізка лози проводили як правило коротку і загальний догляд за виноградником був більш ретельний.

Зразкова культура винограду створилась в Ялтинському повіті, та частково, на південному березі Криму завдяки крупним виноробним господарствам, серед яких перше місце займали маетки, прибутки від яких були призначені для утримання членів російської імператорської сім'ї та в яких приділялась особлива увага техніці виробництва винограду. Що стосується більш північних територій, то там кліматичні умови вимагали для культури лози поливу, що значно здорожувало догляд за виноградниками, обробка якого і без того дороговартісна. Відсутність розвинутих господарств з виноградарства, які могли слугувати прикладом, обумовлювались тут примітивністю культури, що добре виражено, наприклад, в Бердянському повіті. В Перекопському і Євпаторському повітах виноградарство не отримало промислового значення, а носило лише більш аматорських характер і лише починаючи з 1910 р. серед населення починав проявлятися інтерес до цієї галузі сільського господарства [9–10].

Оскільки ґрунти Таврійської губернії кам'яністі, то підготовка під виноградники ґрунту була значно утруднена. Звичайно практикувалось два способи обробітку: плантажний і ямочний. Плантаж використовувався в основному в Ялтинському і Феодосійському повітах, а також подекуди на півночі губернії. Закладка нових виноградників чи оновлення старих здійснювалась чубуками або скороченими саджанцями. Густиот посадки, в залежності від умов різноманітна: в південних територіях саджали біля 10 000 кущів на десятину, в північних – від 2400 до 4000.

В Ялтинському повіті обрізка лози виконувалась із зими, в Судацькому повіті – з осені та ранньої весни; в західній частині, де зима більш сувора і лоза на цей період закопувалась, до обрізки кущів приступали з ранньої весни, зразу після відкриття винограду. Сама обрізка в Криму робилась на 2 вічка, за виключенням окремих місць, переважаючими формами була шпалерна та кущова. До збору винограду в південних територіях приступали у вересні, а в Балаклавському окрузі – в жовтні. Що стосується сортименту, то в Криму розводилось багато іноземних сортів, які знайшли тут досить сприятливі умови, такі як, Педро Хіменес, Семільйон, Каберне, Мурведр, Піно грі та інші. З місцевих сортів найбільш відомі Кокур, Альбура, Ташли, Тергюльмек, Хадим бармак, Чауш, Шабаш та інші [11–12].

З грибоквих хвороб в Криму найбільш розповсюджені були в досліджуваній період оїдіум, особливо в Сімферопольському, Феодосійському і в Бердянських повітах; значно менше спостерігалась мільдю, причому переважно на півночі та не наносячи значної шкоди виноградникам. З шкідників зустрічався скосар та інші, виявлена в 1880 р. філоксера вважалась знищеною [15].

Оскільки в Криму дрібні власники – татари виноробством практично не займались, то воно зосереджувалось в руках крупних власників, які ввели у себе більш чи менш раціональні прийоми і конкурували один з одним зразковим впорядкуванням підвалів, введенням нових удосконалених машин, знарядь та інше. Кримські вина здавна славились своїми букетами і повнотою, хоча виробництво столових вин було дещо обмежене надмірною сахаристістю і недостатчею кислот в суслас, а що стосується лікерних вин, то багатство південного узбережжя вина ніскільки не поступалось кращим закордонним винам цього типу [12].

Подільська губернія. Відомості про історію виноградарства в Подільській губернії досить незначні. За даними М. К. Балласа, зібраними при відвідуванні губернії, видно, що одними із перших за часом є виноградники міста Ямполь, які існували вже в 1800 році. В 20–х роках 19 століття поштовою до розвитку виноградарства в губернії слугувало розведення виноградників князем Вітгенштейном в його маєтку Кам'янка і князем Стурдзою в селі Окниця. В ці господарства були виписані кращі сорти європейської лози, які під керівництвом досвідчених спеціалістів дали позитивні результати. З 1870 року починає проявлятися значний інтерес до виноградарства серед місцевих селян. В 1892 році були закладені виноградники князем П. П. Трубецьким в степовій частині Балтського повіту в маєтку Плоті, та була заснована агрономічна станція з дослідним виноградником [1].

При розведенні виноградників в Подільській губернії ґрунт підлягав обробці плантажем, або глибокій оранці; на крутих схилах з терасами (в Кам'янці), чи на кам'янистому щільному ґрунті застосовувався плантаж; висадка виноградників незалежно від цього, як підготовлений ґрунт, виконувалась в ямках. В багатьох господарствах була прийнята бессарабська форма кущів, в деяких – шпалерна. Найбільш розповсюдженими сортами винограду були бессарабські: Плавай, Серексія, Поама Батуа, Стігарда, Галбена та інші; із європейських – Шасла, Піно грі, Трамінер, Семільйон, Рислінг, Піно чорний, Каберне та інші. Для Балтського повіту були характерні: Аліготе, Шасла доре, Педро Хіменес, Каберне, Мальбек, Мондез, прищеплені на Рипарія Глуар і Рупестрис дю Ло.

Із грибоквих хвороб винограду в губернії зустрічалась мільдю, а із шкідників – філоксера та бронзівка.

Спеціально виноробних господарств в Подільській губернії було мало, вино виготовлялось в них за загальноприйнятими способами. Що стосувалось селян – то вони виноробством майже не займались, а продавали в основному виноград ягодою.

Катеринославська губернія. Початок виноградарства в Катеринославській губернії було покладено в 1787 р. князем Потьомкіним на березу Дніпра, навпроти Монастирського острова. Перші більш значні площі виноградників були закладені в південній частині Катеринославського повіту поміщиком Трипольським, який в 1895 році став роздавати безоплатно всім бажаним лози із своїх виноградників, і таким чином розпочався ріст виноградників в повіті. Після цього виноградарство стало розповсюджуватися в інші повіти губернії і на 1914 рік воно було найбільш розповсюджене в Катеринославському і Маріупольському повітах [1].

Обробка ґрунту під виноградники тут практикувалась або плантажем, або глибокою оранкою. Посадка лози проводилась в канавах чи ямках. Перед посадкою ґрунт насичували водою. Обрізка кущів виконувалась, як правило, восени, або навесні на 5–6 вічок. Форма кущів переважала чашоподібна. В основному культура виноградної лози запозичена із північних повітів Таврійської губернії, звідки занесений і сортимент винограду. Найбільш розповсюдженими сортами винограду були: Кокур, Педро Хіменес, Семільйон, Рислінг, Бордо, Шасла, Чауш і Мускат.

Із грибоквих хвороб зустрічались мільдю та оїдіум, а із інших шкідників – фітоптус та інші.

Виготовлення вина в Катеринославській губернії займались виключно крупні власники. Селяни весь врожай збирали у вигляді ягоди або виготовляли вино, але виключно для домашнього споживання.

Київська губернія. Виноградарство в Київській губернії носило аматорський характер [4]. Укорінені саджанці, як правило, саджали в канави, які готували з осені. Форма куща у більшості випадків була чашоподібна з низьким штамбом. Культивувалось головним чином: Маленг ранній, Мадлен Анжевін, Ізабела, Лідія, Чауш та інші.

Із шкідників винограду в губернії зустрічалась мільдю та на піщаних ґрунтах – личинки травневого і червеного хруща.

В Київській губернії майже ніхто не займався виноробством, а збували виноград ягодою.

Результати дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. Розвитку виноградарства в Україні на початку ХХ ст. сприяли відповідні природно-кліматичні умови та ландшафтні особливості місцевості. Ці фактори визначали специфіку розташування виноградників, принципи їхнього закладання, сортимент винограду, способи обробітку та терміни збору урожаю.

2. Розвиток виноградарства набув в 6–ті із 11–ті губерніях Російської імперії на території сучасної України. Найбільшого розквіту культура винограду набула в Бессарабській, Херсонській та Таврійській губерніях.

3. Значна роль у розвитку виноградарства досліджуваного періоду належить: Комітетам виноградарства та виноробства, що були створені з

1910 р. та Виноробній станції руських виноградарів і виноробів, які розповсюджували знання серед населення щодо розробки раціональних прийомів вирощування винограду для відповідних територій та інформацію по боротьбі з шкідниками та хворобами виноградної лози; організували виставки, курси виноградарства і виноробства та інші заходи.

Список використаних джерел

1. Баллас М. Виноделіе въ Россіи. Ч.V. Южная Россія (Бессарабія, Херсонская, Подольская и Екатеринославская губернии) / М. Баллас. – СПб., 1899. – 317 с.
2. Баллас М. Статистический временник Российской империи. – Серия II. – Вып. 15. – С.3.
3. Губернський адміністративний устрій на території України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org> – Заголовок з екрану.
4. Коханова Л. Л. Очерк развития виноградарства в Киеве / Л. Л. Коханова // Виноделие и виноградарство СССР. – 1953. – С.58–59.
5. Краткие сведения по виноградарству и виноделию в России. Приложение к «Карте виноградников Российской империи» // Винодельческая станция русских виноградарей и виноделов в Одессе. – Одесса: типография под фирмой «Вестник виноделия», 1914. – 55 с.
6. Осадчий Т. И. Виноградники Херсонской губернии: стат.–экон. описание / Т. И. Осадчий. – Херсон: Херсон. губ. зем. Управа, 1892. – 97 с.
7. Позняков Д. Г. Виноградарство в Херсонском уезде в 1914 г. / Д. Г. Позняков // Вестник виноделия. – Одесса, 1915. – №3–4. – С.87–91.
8. Россия в конце XIX века / под общ. ред. В. И. Ковалевского. – СПб.: типография Акц. Общ. Брокгауз–Ефрон, 1900. – 968 с.
9. Сытин В. А. Очерк экономического положения виноградарства и виноделия на Южном берегу Крыма / В. А. Сытин // Вестник виноделия. – Одесса, 1914. – №1. – С.12–19.
10. Сытин В. А. Очерк экономического положения виноградарства и виноделия на Южном берегу Крыма / В. А. Сытин // Вестник виноделия. – Одесса, 1914. – №5. – С.282–289.
11. Сытин В. А. Очерк экономического положения виноградарства и виноделия на Южном берегу Крыма / В. А. Сытин // Вестник виноделия. – Одесса, 1914. – №7–8. – С.404–408.
12. Сытин В. А. Очерк экономического положения виноградарства и виноделия на Южном берегу Крыма / В. А. Сытин // Вестник виноделия. – Одесса, 1915. – №7–8. – С.321–337.
13. Таиров В. Е. В защиту виноградного вина / В. Е. Таиров // Труды комитета виноградарства и виноделия. – Т. III. – Pg., 1916. – С.65.
14. Таиров В. Е. Современное положение виноградарства и виноделия в России и их значение в экономической и государственной жизни страны / В. Е. Таиров // Вестник виноделия. – Одесса, 1917. – №7–8. – С.211–221.
15. Тупицын В. И. Грибные болезни и насекомые, нablyudavshiesya в 1913 г. на южном берегу Крыма и в Балаклавском районе / В. И. Тупицын // Вестник виноделия. – Одесса, 1914. – №7–8. – С.226–231.

References

1. Ballas M. Vinodelie v Rossii. Ch.V. Yuzhnaya Rossiya (Bessarabiya, Hersonskaya, Podolskaya i Ekaterinoslavskaya gubernii) / M. Ballas. – SPb., 1899. – 317 s.
2. Ballas M. Statisticheskij vremennik Rossijskoj imperii. – Seriya II. – Vyp.15. – S.3.
3. Gubernsk'jy administrativnyj ustrij na terytorii' Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org> – Zagolovok z ekranu.
4. Kohanova L. L. Oчерk razvitiya vinogradarstva v Kieve / L. L. Kohanova // Vinodelie i vinogradarstvo SSSR. – 1953. – S.58–59.
5. Kратkie svedeniya po vinogradarstvu i vinodeliyu v Rossii. Prilozhenie k «Karte vinogradnikov Rossijskoj imperii» // Vinodel'cheskaya stanciya russkih vinogradarej i vinodelov v Odesse. – Odessa: tipografiya pod firmoj «Vestnik vinodeliya», 1914. – 55 s.6.
6. Osadchij T. I. Vinogradniki Hersonskoj gubernii: stat.–ehkon. opisanie / T. I. Osadchij. – Herson: Herson. gub. zem. Uprava, 1892. – 97 s.
7. Poznyakov D. G. Vinogradarstvo v Hersonskom uезде v 1914 g. / D. G. Poznyakov // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1915. – №3–4. – S.87–91.

8. Rossiya v konce XIX veka / pod obshch. red. V. I. Kovalevskogo. – SPb.: tipografiya Akc. Obshch. Brokgauz–Efron, 1900. – 968 s.

9. Sytin V. A. Oчерk ekonomicheskogo polozheniya vinogradarstva i vinodeliya na Yuzhnom beregu Kryma / V. A. Sytin // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1914. – №1. – S.12–19.

10. Sytin V. A. Oчерk ehkonomicheskogo polozheniya vinogradarstva i vinodeliya na Yuzhnom beregu Kryma / V. A. Sytin // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1914. – №5. – S.282–289.

11. Sytin V. A. Oчерk ehkonomicheskogo polozheniya vinogradarstva i vinodeliya na Yuzhnom beregu Kryma / V. A. Sytin // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1914. – №7–8. – S.404–408.

12. Sytin V. A. Oчерk ehkonomicheskogo polozheniya vinogradarstva i vinodeliya na Yuzhnom beregu Kryma / V. A. Sytin // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1915. – №7–8. – S.321–337.

13. Tairov V. E. V zashchitu vinogradnogo vina / V. E. Tairov // Trudy komiteta vinogradarstva i vinodeliya. – T. III. – Pg., 1916. – S.65.

14. Tairov V. E. Sovremennoe polozhenie vinogradarstva i vinodeliya v Rossii i ih znachenie v ehkonomicheskoy i gosudarstvennoj zhizni strany / V. E. Tairov // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1917. – №7–8. – S.211–221.

15. Tupicyn V. I. Gribnye bolezni i nasekomye, nablyudavshiesya в 1913 г. на южном берегу Крыма и в Балаклавском районе / V. I. Tupicyn // Vestnik vinodeliya. – Odessa, 1914. – №7–8. – S.226–231.

Malaschuk O. S., PhD, Associate Professor, vice-principal, Odessa State Agrarian University; candidate for a doctor's degree of the National Agricultural Library NAAS Ukraine (Ukraine, Odessa), malaschuk@yandex.ua

State of Ukraine's viticulture in the early twentieth century

The state of viticulture in Ukraine at the beginning of the twentieth century is shown. The study is based on the works of wine station of Russian winegrowers and winemakers in 1910–1914, by the results of which have been created «Russian Empire Vineyard Map» in 1914. The conditions for winegrowing and winemaking of the Russian Empire provinces on the territory of modern Ukraine are researched, submitted a brief description of the industry in the early twentieth century, as well as statistics area of vineyards in the context of the provinces as of 1914 is generalized (Before the start of the First World War). The findings identify the main factors of development of viticulture in the studied period.

Keywords: viticulture, winemaking, pests and diseases of grapes, grape assortment, Wine station of Russian winegrowers and winemakers.

* * *

УДК 322.2:373.3(477+47)

Бездітько Б. М.,

старший викладач кафедри правознавства,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава),
law_pdp@mail.ru

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ КУЛЬТУ В УПРАВЛІНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ ІЗ АПАРАТОМ УСРР У ПЕРІОД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПО ВІДОКРЕМЛЕННЮ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ І ШКОЛИ ВІД ЦЕРКВИ

Розглядаються питання складових елементів статусу суб'єктів релігійної діяльності в УСРР та характеризується їх реалізація саме у сфері адміністративної діяльності органів державної влади. Для характеристики цих питань обрано час реалізації державою своєї політики по відокремленню церкви від держави і школи від церкви.

Ключові слова: апарат держави, відокремлення церкви від держави, відокремлення школи від церкви, статус суб'єкта культу, релігійна община, служитель культу, договір користування культовим майном.

Для отримання можливості більш повно і всебічно зрозуміти сутність та дати характеристику більшовицької держави в Україні, що була проголошена в кінці 1917 року, охарактеризувати її правову систему, досить важливим є з'ясування ряду питань, що пов'язані із формуванням статусу суб'єктів релігійної діяльності і саме у період реалізації державою своєї політики по відокремленню церкви від держави і школи від церкви.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Туранли Ф. Г. Українські козаки: походи на південні береги Чорного моря	7
Сіницький А. Ц. Українська ідея в працях представників вітчизняної інтелектуальної еліти на зламі епох (сер. XVI – сер. XVII ст.)	17
Скоков О. Д. Економічний розвиток м. Острога середньовічного та ранньомодерного часу в історіографії середини XIX – початку XXI століть (зовнішній аспект)	21
Кривошея І. І., Квасневська О. С. Компаративні студії з російської ментальності Миколаївської епохи як антидот проти «русского миража»	25
Мохнатюк І. О. І. Франко про роль інтелігенції у розвитку українського суспільства	30
Радченко Н. М. Фінансова публічна звітність кредитних установ як джерело з історії вивчення кредитної системи України (1850–1917)	34
Ярцун Ю. О. Хвороби шляхти та їх лікування у XIX столітті (за матеріалами Київської губернії)	37
Лозинський А. Ф. Галичани на фронтах Першої світової війни	41
Григоренко І. В. Приватний лист та епістолярна форма: історичний аспект взаємодії	45
Швидкий С. М. Становлення й функціонування державної системи охорони здоров'я в Україні (20–30 рр. XX ст.)	49
Варгатюк С. В. Діяльність української дипломатичної місії на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр.	53
Орлов В. М. Взаємовідносини органів радянської влади та російського православ'я в Україні упродовж 1920–х – першої половини 1950–х рр. у сучасній українській історіографії: загальний аналіз	58
Понедельник Л. А. Літературний розвій міжвоєнної Волині в регіональному вимірі (1921–1939)	60
Слесаренко О. О. Складнощі роботи місцевих органів Центральної комісії національних меншин та методи їх подолання (1924–1929 рр.)	66
Котик Ю. В. Відновлення діяльності податкових органів УРСР у 1943–1945 рр.	69
Кравчук Л. В. Культосвітня діяльність та завдання бібліотек і сільських клубів та кінофікації в ході радянзації Тернопільщини в період вересня 1939 – червня 1941 рр.	72
Свинаренко Н. О. Евакуація промислових підприємств зі Слобожанщини у 1941 та 1942 рр.: сучасна вітчизняна історіографія проблеми	74
Орлянський В. С. Тваринницька галузь Запорізької області в період окупації (1941–1943 рр.)	76
Касьянова Н. М. Нормативно–правова база сільськогосподарських переселень в УРСР у 1940–1960–ті роки	81
Мармілова О. С. Листи остарбайтерів з Донеччини як історичне джерело	86
Ількович В. М. Становище та ідеологічні орієнтири українського радянського кінематографу (1945 – середина 1950–х рр.)	90
Лук'яненко О. В. «Карикатурні війни» в освітянській пресі УРСР доби «відлиги» (1953–1964 роки) (Ч.3)	93
Малащук О. С. Стан виноградарства в Україні на початку XX століття	96
Бездітько Б. М. До характеристики статусу суб'єктів культури в управлінських відносинах із апаратом УСРР у період реалізації державної політики по відокремленню церкви від держави і школи від церкви	100
Руденко С. Б. «Гібридна» історіософія в Музеї Великої Вітчизняної війни у Києві (друга половина 1990–х)	105
Гай–Нижник П. П. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. як акт агресії проти України: перебіг вторгнення і свідчення міжнародного злочину	110
Стасюк Ю. М. Історичні джерела про участь добровольчих батальйонів в антитерористичній операції	125
Рустамова Д. Социально–экономическое развитие Азербайджана на рубеже XIX–XX веков (Соціально–економічний розвиток Азербайджану на рубежі XIX–XX століть)	130
Smolnikov Yu. B. The Shift to the Right in Denmark: the Rise of the Danish People's Party (1995–2017) (Зсув вправо в Данії: піднесення Данської народної партії (1995–2017))	133
Казымов Д. Реорганизация Халифата Аббасидов в Египте (Реорганізація Халіфату Аббасидів в Єгипті)	137
Хасаев Н. Вопросы торгово–экономического сотрудничества Азербайджана со странами Восточной Европы в 70–80 годы XX века в азербайджанской историографии (Питання торгово–економічного співробітництва Азербайджану з країнами Східної Європи в 70–80 роки XX століття в азербайджанській історіографії)	139